

ARCHITEKT JULIAN ANKIEWICZ (1820-1903) – NOWE FAKTY Z BIOGRAFII I OGÓLNA OCENA TWÓRCZOŚCI¹

IWONA SZUSTAKIEWICZ

Architekt Julian Ankiewicz (il. 1) był czynny zawodowo w drugiej połowie XIX wieku. Działał głównie w Warszawie – zaprojektował wiele kamienic, a także willi i budynków użyteczności publicznej. Ceniony za życia, później został niemal całkowicie zapomniany. Większość jego dzieł uległa zniszczeniu podczas II wojny światowej, a o nim samym informowały nieliczne, bardzo krótkie biografy, ograniczające się zasadniczo do ramowych dat życia oraz miejsca urodzenia i śmierci². Dopiero pogłębione badania archiwalne pozwoliły w sposób pełniejszy nakreślić jego sylwetkę i wyjaśniły przyczyny lakoniczności not biograficznych. Księgi metrykalne, zachowane poza Warszawą, zawierają zapisy, świadczące o relatywnie niskim pochodzeniu architekta. Zdobywanie znaczącej pozycji zawodowej nie stanowiło dostatecznej rekompensaty w XIX-wiecznym społeczeństwie, toteż Julian Ankiewicz nie przekazał do wiadomości publicznej żadnych danych na ten temat.

Dane osobowe

Julian Ankiewicz urodził się 6 stycznia 1820 roku w Radzanówku nieopodal Mławy jako najmłodsze z pięciorga dzieci Józefa i Apolonii z Lisowskich³. W księgach stanu cywilnego Józef Ankiewicz określany jest w nich jako młynarz, bądź gospodarz z Radzanówka. Młyn i gospodarstwo nie były jego własnością, Józef Ankiewicz dzierżawił je od właścicieli majątku Ratowo i Luszewo⁴. Z ksiąg wynika,

1. Julian Ankiewicz, *Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana*, Warszawa 1890, T. III, s. 282

1. Julian Ankiewicz, *Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana*, Warszawa 1890, V. III, p. 282

że był niepiśmienny. Niewykluczone, że nieco wyższy status społeczny i poziom edukacji prezentowała rodzina matki architekta, której brat był księdzem. Analfabetyzm i brak własności ziemskiej sytuują ojca Juliana Ankiewicza w najniższej warstwie szlacheckiego stanu. Na Mazowszu i Podlasiu, gdzie rozdrobnienie posiadłości nastąpiło już w XVI wieku, warstwa ta była bardzo liczna. Jedyną szansą tej

¹ Artykuł stanowi fragment rozprawy doktorskiej, przygotowanej pod kierunkiem prof. zw. dr hab. arch. Jadwigi Roguskiej na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej.

² *Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana* (dalej *W.E.P.I.*), Warszawa 1890, T. III, s. 282, S. Łoza, *Architekci i budownictwo w Polsce*, Warszawa 1954, s. 13.

³ Archiwum miasta stołecznego Warszawy (dalej APW), Oddział w Mławie, Akta Stanu Cywilnego (dalej ASC) gminy Radzanów, sygn. 276/27, 276/2 i 276/47.

⁴ APW, Oddział w Mławie, Hipoteka powiatów ciechanowskiego i mławskiego, sygn. 468/1903.

grupy społecznej na poprawę warunków życia była edukacja. Stanowiła nieodzowny warunek kariery urzędniczej bądź duchownej.

Julian Ankiewicz pobierał nauki elementarne w szkole wydziałowej oo. reformatów w Żurominie⁵. Następnie przyszły architekt kształcił się w domu pod kierunkiem starszego brata⁶, co zapewne było spowodowane brakiem środków finansowych na opłacenie czesnego. Musiał być zdolny, a edukacja domowa na tyle efektywna, że zdał eksternistycznie egzamin w gimnazjum na Lesznie w Warszawie⁷.

Pod koniec lat trzydziestych lub na początku czterdziestych XIX w. Ankiewicz osiadł w Warszawie. Nie był jedynym przedstawicielem swej rodziny, którzy przyjechali tu w poszukiwaniu pracy. W Warszawie przebywał już jego krewny, Antoni Ankiewicz, który uzyskawszy patent magistra prawa na Uniwersytecie Warszawskim, pracował jako urzędnik w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu⁸.

Filozoficzne i literackie zamiłowania, jakie Julian Ankiewicz przejawiał w młodości, zaowocowały przyjaźnią z Hipolitem Skimborowiczem, Teofilem Lenartowiczem i Włodzimierzem Wolskim⁹. Pisarze ci reprezentowali środowiska, związane z czasopismami literacko-naukowymi: dość konserwatywną, zwróconą raczej ku przeszłości „Biblioteką Warszawską” oraz bardziej postępowym, przesiąkniętym demokratyczną myślą „Przeglądem Naukowym”¹⁰. W obu gazetach Ankiewicz zamieścił swoje wczesne publikacje¹¹. Przyszły architekt wykazywał też zdolności muzyczne, ale dziedzinę tę zgłębiał samodzielnie¹². Ostatecznie Julian Ankiewicz zdecydował poświęcić się architekturze, wbrew radom przyjaciół, zachęcających go raczej do zajęcia się pisarstwem w kierunku filozoficznym¹³.

Dwudziestego dziewiątego września 1858 roku w kościele p.w. św. Krzyża trzydziestoosmioletni architekt, mający już znaczącą pozycję zawodową, pojął za żonę dwudziestoletnią Milenę Michalinę Julię Alojzję Glotz, córkę Teodora Glotza, burmi-

stra Włocławka. Świadcami zaślubin byli Aleksander Kruze, w tym czasie radca stanu i członek Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu oraz Szczepan Wierniewicz, referent senatu¹⁴. Trzy lata później, czternastego sierpnia, urodziła się jedyna córka architekta, Maria Teodora Julia. Chrzest odbył się w kościele św. Krzyża 29 września 1862 roku. Rodzicami chrzestnymi dziecka zostali krewni Mileny Ankiewiczowej, Józef i Józefa Glotz¹⁵.

Rodzina Ankiewiczów kilkakrotnie zmieniała miejsce zamieszkania. Po ślubie architekt wprowadził żonę do swego kawalerskiego mieszkania na ul. Marszałkowskiej nr hip. 1372. W 1865 r. Ankiewiczowie przenieśli się do apartamentu w nowowbudowanej kamienicy własnej przy ul. Jasnej 1364 A. Po trzech latach wyprowadzili się, by zamieszkać w swej willi przy ówczesnej ulicy Instytutowej (obecnie Matejki) pod nr 1726 J. W 1880 roku Milena i Julian Ankiewiczowie opuścili Warszawę i zamieszkali w nowonabytym majątku ziemskim Grzegorzewice, w powiecie błońskim. Pod koniec życia przenieśli się do Rokotowa w powiecie sochaczewskim i zamieszkali u córki, która była żoną właściciela dóbr rokotowskich, Eugeniusza Wiśniewskiego¹⁶.

W 1902 r. architekt stracił żonę. Sam zmarł 6 stycznia 1903 r., po długiej chorobie. Pogrzeb odbył się 4 lutego na Powązkach¹⁷, gdzie do dnia dzisiejszego znajduje się skromny nagrobek architekta.

Przygotowanie do zawodu

Skromne warunki finansowe oraz brak w Warszawie wyższej uczelni, kształcącej architektów, skłoniły Juliana Ankiewicza do podjęcia praktycznej nauki zawodu u architekta Adama Idźkowskiego. Do jego pracowni wstąpił w 1843 roku¹⁸. W tym czasie w pracowni Adama Idźkowskiego powstawały dwa wydawnictwa. „*Plany budowli, obejmujące rozmaite rodzaje domów, mieszkań wiejskich różnej wiel-*

⁵ W.E.P.I., op.cit.; APW, Zbiór Przyborowskiego, T. XVIII, s. 230.

⁶ W.E.P.I., op. cit.

⁷ tamże; APW, Zbiór Przyborowskiego, op. cit.; „Przegląd Techniczny”, T. 41, R. 1903, nr 6, s. 92.

⁸ Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej AGAD), Akta Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu, sygn. 1861.

⁹ APW, Zbiór Przyborowskiego, T.XVIII, s. 230; W.E.P.I., op. cit.

¹⁰ *Literatura Polska*, Warszawa 1985, T I, s.78-79, T. II, s. 245.

¹¹ *O piękności wogóle, a zwłaszcza o piękności w architekturze*, „Przegląd Naukowy”, R. 1845, nr 16-18, s. 533-571; *O architekturze gotyckiej pod względem historycznym i estetycznym*, „Biblioteka Warszawska, R. 1849, T. 4. s. 39-65.

¹² W.E.P.I., op. cit.

¹³ tamże.

¹⁴ APW, ASC, syn. 158/31.

¹⁵ APW, ASC, sygn. 158/35.

¹⁶ www.dwory_sochaczewskie.webpark.pl/rokot.htm-6k

¹⁷ „Kronika Rodzinna”, R. 1903, nr 7, s. 162.

¹⁸ S. Łoza, op. cit.; W. E. P. I., op. cit.

kości, kościołów, gmachów publicznych, mostów, ogrodów, monumentów i tym podobnych szczegółów w rozmaitych stylach architektury” ukazały się w 1843 r. nakładem drukarni Banku Polskiego. Druga publikacja A. Idźkowskiego, *Kościół arcykatedralny św. Jana w Warszawie*, została wydana przez „Bibliotekę Warszawską”¹⁹. Niewykluczone, że autor używał Ankiewicza do pomocy przy realizacji tych przedsięwzięć, dając mu jednocześnie możliwość zapoznania się podstawami projektowania obiektów architektonicznych o różnorodnych funkcjach i w wielu odmianach stylowych. Prawdopodobna praca przy drugiej publikacji była dobrą okazją do zgłębienia założeń neogotyku angielskiego. Ewentualność takiej współpracy zdają się potwierdzać późniejsze dobre kontakty Ankiewicza z instytucjami patronującymi tym wydawnictwom, z Bankiem Polskim i „Biblioteką Warszawską”, oraz zainteresowania architekta zmanifestowane we własnych publikacjach. Praca dla Idźkowskiego stała się podstawą zawodowego przygotowania, ale i początkiem ważnych dla kariery kontaktów.

Julian Ankiewicz nie skorzystał z możliwości zdobycia architektonicznego wykształcenia w otwartej w 1844 r. Szkole Sztuk Pięknych. Pozostał samoukiem, wiedzę uzupełniał samodzielnymi studiami dzieł specjalistycznych. Mimo to jego współcześni uważali, że „(...)Praca jednak i wrodzona zdolność i inteligencja szybko i w zupełności pokryły braki, jakie przez zaniechanie studyów prawidłowych mógł początkowo posiadać i pozwoliły mu nietylko dorównać innym, ale znacznie ich przewyższyć”²⁰. Informacji, podanych w słowniku Łoza, że architekturę studiował w Neapolu i Londynie, nie należy brać dosłownie²¹. Te mylące zapisy, w świetle dokładniejszych badań, dotyczą późniejszych wyjazdów studialnych, a nie regularnego wykształcenia.

W 1849 r. Julian Ankiewicz zdał przed komisją, wyznaczoną przez Radę Ogólną Budownictwa, egzamin, uprawniający do wykonywania zawodu i otrzymał patent budowniczego klasy drugiej. Przedmio-

tem zadania egzaminacyjnego był najprawdopodobniej projekt świątyni w stylu neogotyckim. Wskazuje na to rozprawa teoretyczna *O architekturze gotyckiej*, opublikowana później przez architekta²². Dysertacja taka stanowiła bowiem element sprawdzianu i była tematycznie związana z opracowywanymi planami. Brak źródeł nie pozwala określić, kiedy Julian Ankiewicz został budowniczym trzeciej klasy, nie ma jednak wątpliwości, że najwyższe uprawnienia budowlane posiadał²³.

W celu uzupełnienia wykształcenia architekt udał się w podróż zagraniczną do Paryża, Londynu i Neapolu²⁴. Nieco bardziej szczegółowe dane na temat tego wyjazdu znaleźć można tylko w paszporcie Ankiewicza, odnalezionym w trakcie badań w archiwum Głównym Akt Dawnych²⁵. Dokument został wydany 29 grudnia 1856 r. i upoważniał budowniczego do opuszczenia Królestwa na cztery miesiące. Jako cel wyjazdu podano „doskonalenie się w swym kunszcie”. Oprócz pobytu we wspomnianych miastach Julian Ankiewicz przebywał w Dreźnie i Monachium²⁶. Architekt przedsięwziął swą podróż w wieku dojrzałym, po rozpoczęciu samodzielnej praktyki zawodowej (i ustabilizowaniu sytuacji finansowej). Wyjazd był dla samouka źródłem cennych doświadczeń. Zarówno Paryż, jak i Londyn rozwijały się około połowy XIX w. bardzo dynamicznie i obfitowały w realizacje budowli w duchu historyzmu.

W kolejną podróż architekt został wysłany na koszt rządu²⁷ (z rekomendacji Komitetu Budowy Szpitala Dzieciątka Jezus) w celu zbadania sposobów wznoszenia budynków szpitalnych. Julian Ankiewicz udał się do Petersburga, a następnie Paryża i Londynu. Swoje obserwacje zawarł w obszernym artykule pt. *Sprawozdanie z podróży odbytej do Petersburga, Londynu i Paryża w latach 1866 i 1867 dla zebrania wiadomości użytecznych, dających się z korzyścią zastosować w zamierzonej budowie Szpitala Głównego Miasta Warszawy i Domu Sierot Dzieciątka Jezus*²⁸.

¹⁹ „Biblioteka Warszawska”, R. 1843, t. IV, s. 1-18.

²⁰ „Biblioteka Warszawska”, R. 1903, t. 1, s.621 – cytat z zachowaniem oryginalnej pisowni.

²¹ S. Łoza, op.cit., s. 13.

²² „Przegląd Techniczny”, R. 1903, nr 6, s. 92; W.E.P.I., op.cit.

²³ *Wykaz architektów 3ej klasy, mających zezwolenie na praktykę w Warszawie*; APW, Rząd Gubernialny Warszawski, vol.49,1870-1872, k. 4.

²⁴ S. Łoza, op.cit.

²⁵ Paszporty z czasów Królestwa Polskiego zawierały podstawowe informacje na temat wyglądu podróżnego. Julian Ankiewicz

określony został w swoim dokumencie jako średniego wzrostu blondyn o niebieskich oczach.

²⁶ AGAD, Kancelaria Własna Namiestnika, Wydział Paszportowy, sygn. 3423, paszport został wydany w 1856 roku.

²⁷ „Kurjer Warszawski”, R.1867, nr 125, s. 774.

²⁸ J. Ankiewicz, *Sprawozdanie z podróży odbytej do Petersburga, Londynu i Paryża w latach 1866 i 1867 dla zebrania wiadomości użytecznych, dających się z korzyścią zastosować w zamierzonej budowie Szpitala Głównego Miasta Warszawy i Domu Sierot Dzieciątka Jezus*, Warszawa 1867.

Działalność zawodowa w charakterze architekta wolnopracującego i na stanowisku architekta miejskiego Warszawy

Julian Ankiewicz rozpoczął pracę zawodową jako aplikant w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych (KRSW), a ściślej w Wydziale Przemysłu i Kunsztów tejże Komisji. Potwierdzają to zapisy w aktach KRSW z lat pięćdziesiątych XIX wieku²⁹. Jednym z zadań Wydziału było opiniowanie projektów architektonicznych, złożonych wraz z podaniami o udzielenie zgody na budowę. Była to bardzo dobra praktyka dla początkującego architekta. Dawała możliwość analizy planów budynków zarówno pod względem rozwiązań funkcjonalnych, jak i stylistycznych, a jednocześnie pozwalała w przyszłości unikać błędów, popełnianych przez autorów tych projektów.

Pierwszą pracą Juliana Ankiewicza, wykonaną tuż po uzyskaniu uprawnień do wykonywania zawodu architekta, był projekt fabryki fortepianów Kralla i Seidlera przy ul. Marszałkowskiej pod nr hip. 1372 z 1850 roku³⁰. Drewniane pomieszczenie fabryczne, zbudowane przez Ankiewicza, pełniło swą funkcję przez następne pół wieku.

Dla dalszego rozwoju praktyki architektonicznej Juliana Ankiewicza bardzo ważna była znajomość z rosyjskim urzędnikiem niemieckiego pochodzenia Aleksandrem Kruze, wpływowym i bogatym człowiekiem pracującym przez wiele lat na wysokich stanowiskach w instytucjach rządowych o profilu finansowym – członkiem Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu³¹, a potem dyrektorem Banku Polskiego. Kontakt z Kruzem architekt zawdzięczał najprawdopodobniej swemu krewnemu, Antoniemu Ankiewiczowi, który był pracownikiem Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu, miał zatem moż-

liwość polecić Rosjaninowi swego kuzyna³². Cena znajomość zaowocowała prestiżowym zamówieniem. W 1851 r. Aniela z Ostrowskich Bławacka, żona radcy stanu Dymitra Bławackiego, a zarazem matka Zenaidy, żony Kruzego, kupiła posesję w Alejach Ujazdowskich nr hip. 1714 C. Zadanie zbudowania willi dla rodziny właścicielki otrzymał właśnie Julian Ankiewicz³³.

Wkrótce potem Aleksander Kruze rozpoczął w Warszawie działalność inwestycyjną, polegającą na budowie dla zysku i sprzedaży kamienic czynszowych. Projektów kamienic dostarczał Ankiewicz, on też nadzorował prace budowlane. Jako pierwszy powstał dom na ulicy Rymarskiej nr hip. 471 F, wzniesiony w 1853 roku³⁴. Został on bardzo przychylnie opisany w warszawskiej prasie, a autora planów zaliczono w poczet *młodych, wielkiej zdolności budowniczych*³⁵. W 1857 r. powstał kolejny dom rosyjskiego urzędnika – kamienica przy ul. Marszałkowskiej 1056 A³⁶, zaś dwa lata później jeszcze jeden, przy ul. Erywańskiej (obecnie Kredytowej) 1066 Ł³⁷.

Nazwisko Ankiewicza stało się znane w Warszawie, toteż i inni inwestorzy zaczęli zamawiać u architekta projekty kamienic. W 1857 r. Julian Ankiewicz zbudował dom Karola Wilhelma Tyzlera na ul. Królewskiej 1079³⁸ oraz niewielką czynszówkę Wilhelma Goldberga na Niecałej 614 K³⁹. W latach 1861-63 zrealizowano wykonane w 1856 r. plany przebudowy kamienicy przy ul. Nowy Świat nr hip. 1260 A⁴⁰. Dom był własnością Jana Chryzostoma Kijewskiego, właściciela majątku Błędowo w powiecie czerskim, a zarazem współwłaściciela warszawskiej fabryki przetworów chemicznych „Kirchman, Kijewski i Scholze”. W tym samym okresie Ankiewicz zbudował dla kupca Moritza Braumana kamienicę na rogu ulic Marszałkowskiej i Złotej pod nr 1383 (il. 2)⁴¹. Dla drugiego kupca, Pinkusa Jakuba

²⁹ AGAD, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych (dalej KRSW), sygn. 5712, f. 25.

³⁰ W. Czajewski, *Warszawa ilustrowana*, T. 3, Warszawa 1896, s. 72; S. Herbst, *Ulica Marszałkowska*, Warszawa 1998, s. 81;

³¹ AGAD, Akta Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu, sygn. 2537.

³² Antoni Ankiewicz rozpoczął pracę w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu w 1851 roku (AGAD, Akta Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu, sygn. 1861), a zatem w czasie, kiedy Julian Ankiewicz rozpoczął współpracę z Aleksandrem Kruze.

³³ „Kurjer Warszawski”, R. 1852, nr 165, s. 870, J. Roguska, *Architektura i budownictwo mieszkaniowe w Warszawie w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku. Architektura willowa*, Warszawa 1986; tejsze, *Zapomniane dzieło Juliana Ankiewicza – willa Bławackiej a następnie Sobańskiej*, „Kwartalnik Archi-

tektury i Urbanistyki”, T. XXXIII, R. 1988, z. 4; J. Zieliński, *Atlas dawnej architektury ulic i placów Warszawy*, t. 1, Warszawa 1995.

³⁴ „Dziennik Warszawski”, R. 1853, nr 80, s. 1-2; „Gazeta Warszawska”, R. 1854, nr 278, s. 1; „Pamiętnik Sztuk Pięknych”, 1850-1854, s. 151.

³⁵ „Gazeta Warszawska”, op.cit.

³⁶ „Kurjer Warszawski”, R. 1857, nr 136, s. 726.

³⁷ AGAD, KRSW, sygn. 5714; S. Łoza, op.cit., s.13.

³⁸ „Kurjer Warszawski”, R. 1856, nr 270, s. 1394.

³⁹ AGAD, KRSW, sygn. 5711, „Kurjer Warszawski”, R. 1859, nr 12, s. 58.

⁴⁰ AGAD, KRSW, sygn. 5711; S. Łoza, op.cit.

⁴¹ AGAD, KRSW, sygn. 5717, 5718, 5721; S. Łoza, op.cit.

2. Kamienica Moritza Braumana na ul Marszałkowskiej nr hip. 1383 w Warszawie, stan z 1937-38 roku, dziś nie istnieje. Źródło: Archiwum miasta stołecznego Warszawy (dalej APW), Referat Gabarytów
 2. Moritz Brauman's tenement house at Marszałkowska, land register no. 1383 in Warsaw, state as of 1937-38, currently not existing. Source: Archive of the capital city of Warsaw (hereinafter referred to APW), Department of Detailed City Planning

Lothe, wznosił dom przy ul Gęziej 2286 A⁴². Architekt był też współautorem planów domu Stanisława Bogowolskiego, położonego u zbiegu ul. Marszałkowskiej i Zgoda nr 1396 A⁴³. Wykonanie projektu nadzorował drugi autor, Józef Dietrich, który był dotychczas wymieniany w literaturze jako jedyny twórca budowli⁴⁴.

Julian Ankiewicz realizował także zamówienia rządowe. Pierwsze, z 1857 roku, dotyczyło wzniesienia w Lublinie budynku gimnazjum gubernialnego wraz z pensjonatem, zaprojektowanego przez architekta Antoniego Sulimowskiego⁴⁵. W 1858 r. architekt pracował w Puławach, odbudowując po pożarze pałac, będący wówczas własnością Aleksandryjskiego Instytutu Wychowania Panien. Julian

Ankiewicz zmienił wygląd elewacji budynku, a wewnątrz budynku zbudował nowe kaplice – katolicką (il. 3) i prawosławną – oraz nową klatkę schodową ze schodami z lanego żelaza⁴⁶. W 1859 r. architekt zaprojektował gmach Rządu Gubernialnego w Lublinie (il. 4)⁴⁷.

Do różnorodnych tematów funkcjonalnych, podejmowanych przez Juliana Ankiewicza w tym czasie dodać należy kolejny zakład przemysłowy. W 1862 roku powstały plany zakładów hutniczych Roberta Eichlera, realizowane do 1867 r.⁴⁸

Rozległa praktyka i związane z nią liczne obowiązki skłoniły architekta do zatrudniania pomocników. Przez kilka lat pracował dla niego Józef Janowski, uczeń warszawskiej Szkoły Sztuk Pięk-

⁴² A.L. Nitsch, materiały do *Leksykonu architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce działających*, maszynopis w Instytucie Sztuki Polskiej Akademii Nauk, J. Zieliński, *Atlas architektury ulic i placów Warszawy*, Warszawa 1995, T. 1, s. 94.

⁴³ „Kurjer Warszawski”, R. 1862, nr 169, s. 953.

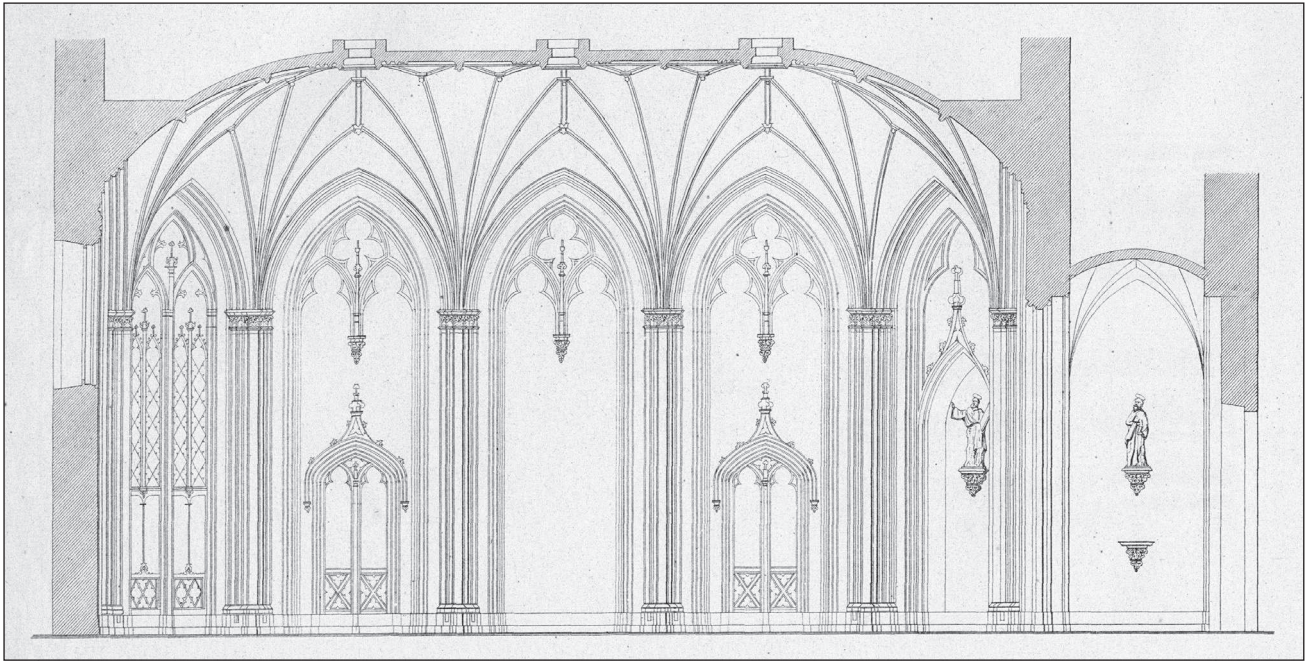
⁴⁴ S. Herbst, op.cit., s. 72.

⁴⁵ „Kurjer Warszawski”, R. 1857, nr 304, s. 1603.

⁴⁶ „Kurjer Warszawski”, R. 1860, nr 109, s. 602; T.S. Jaroszewski, *Przemiany Puław w wieku XIX*, w: *Puławy*, Teka Konserwatorska, z. 5, Warszawa 1962, s. 107-112.

⁴⁷ H. Gawarecki, C.Gawdzik, *Lublin. Krajobraz i architektura*. Warszawa 1964, s. 18.

⁴⁸ J. Łukasiewicz, Z. Pustuła, *Warszawskie zakłady hutnicze w latach 1867-1889*; w: „Rocznik Warszawski”, R. 1962, s. 216.

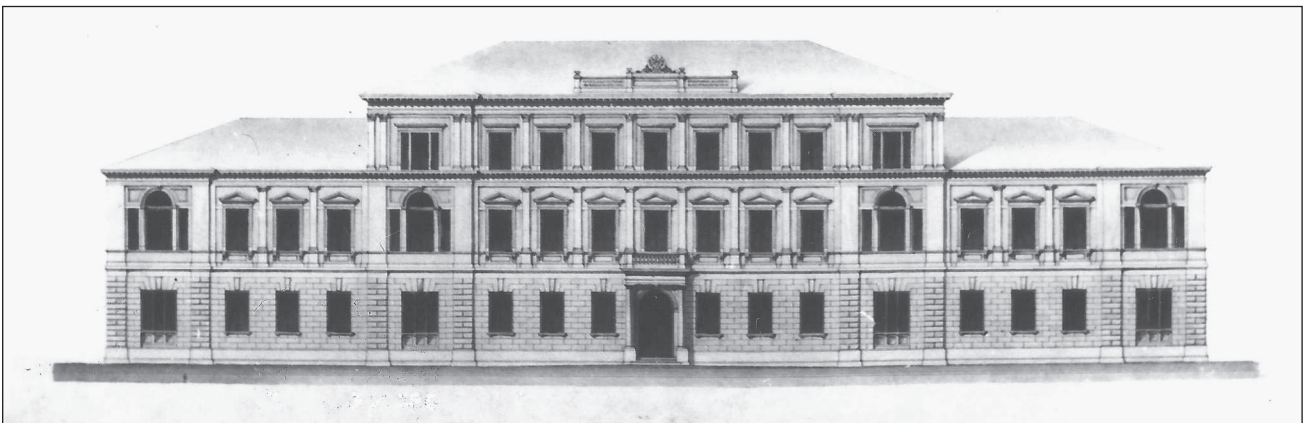
3. Julian Ankiewicz, Przekrój kaplicy katolickiej Aleksandryjskiego Instytutu Wychowania Panien w Puławach, „Dziennik Politechniczny”, 1861, poszyt 4, tabl.XXII

3. Julian Ankiewicz, Section of the catholic chapel of Alexandrian Institute for Education of Young Ladies in Puławy, „Dziennik Politechniczny”, 1861, sewn file 4, table XXII

nych⁴⁹. Przez pracownię Ankiewicza przewinęli się też Rafał Krajewski⁵⁰, Adam Mazurkiewicz, Aleksander Białkowski⁵¹.

Okolo 1864 r. Julian Ankiewicz uzyskał stanowisko budowniczego miasta Warszawy⁵². Zapisy, dotyczące zakresu czynności budowniczego miejskiego nie zachowały się, jednak w dziewiętnastowiecz-

nej prasie i archiwaliach odnaleźć można nieliczne świadectwa prac, podejmowanych w ramach urzędu przez Juliana Ankiewicza. Wśród nich były plany sytuacyjne Ogrodu Saskiego wraz z kosztorysami niezbędnych do wykonania prac⁵³. Ankiewicz sporządził także projekt bramy do parku, prowadzącej z ulicy Niecałej⁵⁴, a w 1874 – ozdobnej szklarni⁵⁵.

4. Julian Ankiewicz, Projekt fasady gmachu Rządu Gubernialnego w Lublinie. Źródło: Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór Kartograficzny, sygn.8-39, ark. 15

4. Julian Ankiewicz, Design of the facade of Provincial Government building in Lublin. Source: Central Archives of Historical records, Cartographic collection, file no. 8-39, file 15

⁴⁹ J.K. Janowski, op.cit., s. 73-74, 102, 120 .

⁵⁰ op.cit., s. 74.

⁵¹ S. Łoza, op.cit., s. 196 i 28.

⁵² APW, Zbiór Korotyńskich, sygn. Kor XI 30.

⁵³ AGAD, KRSW, sygn. 6402.

⁵⁴ „Kurjer Warszawski”, R. 1868, nr 18, s. 126.

⁵⁵ „Przegląd Tygodniowy”, R. 1875, nr 2, s. 18; A. Kraushar, 1727-1927: *W dwóchsetnią rocznicę oddania Ogrodu Saskiego do użytku publicznego*, Warszawa 1927, s. 14 – autor podaje tu datę 1874 r.

Do obowiązków budowniczych miasta należało kontrolowanie stanu technicznego obiektów, podlegających miejskiej jurysdykcji ze względu na zabytkowy charakter, bądź służących celom administracyjnym. Niekiedy zatrudnieni w magistracie architekci sporządzali plany remontów bądź czuwali nad ich realizacją. W 1865 r. Julian Ankiewicz nadzorował prace, prowadzone w sali balowej Pałacu Namieśnikowskiego, uszkodzonej podczas niewielkiego pożaru. W 1867 r. architekt kierował restauracją jednej z wież kościoła św. Krzyża w Warszawie⁵⁶.

Architekci miejscy zobligowani byli również do wydawania opinii na temat nowych inwestycji na terenie miasta, szczególnie w przypadku obiektów o charakterze przemysłowym. W 1866 r. Julian Ankiewicz wszedł w skład delegacji, oceniającej możliwość zbudowania na Solcu młyna parowego⁵⁷. W tym samym roku przeprowadził również kontrolę lokalizacji destylarni, którą Karol Siedlecki planował wznieść w Alejach Ujazdowskich⁵⁸. Interesujące, że opiniował własny projekt, jaki uprzednio sporządził dla właściciela posesji.

Równocześnie ze stanowiskiem architekta miejskiego Julian Ankiewicz uzyskał posadę budowniczego Banku Polskiego. Wiązało się to zapewne z objęciem funkcji dyrektora banku przez Aleksandra Kruze. W 1865 roku architekt rozpoczął realizację nowego gmachu Banku Polskiego przy ulicy Elektoalnej, mieszczącego biura⁵⁹.

Pracując w charakterze urzędnika, Julian Ankiewicz nie zaniechał prywatnej praktyki. Z jego pracowni nadal wychodziły projekty kamienic, zlokalizowanych zazwyczaj w reprezentacyjnych punktach miasta. Do takich miejsc należał Plac Zielony (obecnie Dąbrowskiego). W latach 1864-68 architekt zbudował południową pierzeję placu, wznosząc dwie kamienice. Pierwszą, pod nr hip. 1369, zbudował dla Ludwika Natansona, współwłaściciela domu bankowego i cukrowni Sanniki, a zarazem warszawskiego autorytetu w dziedzinie medycyny⁶⁰. Drugi dom, na

działce oznaczonej numerem hip. 1364, należał do Kazimierza Granzowa, przedsiębiorcy budowlanego⁶¹. W 1865 r. architekt zbudował kamienicę przy ul. Elektoalnej nr hip. 776. Wznosił współpracę z Moritzem Braumanem. W l. 1865-66 powstała kamienica na ul. Marszałkowskiej nr hip. 1382⁶². Ankiewicz zaprojektował też budynek, który miał stać na Krakowskim Przedmieściu pod nr hip. 386, na działce będącej własnością Maksymiliana Fajansa, znanego warszawskiego fotografa⁶³. Do realizacji projektu nie doszło, ale Fajans zamówił u architekta plany swojej kamienicy przy Krakowskim Przedmieściu nr hip. 2673 B. Dom ukończono w 1868 r.⁶⁴

Pod koniec lat sześćdziesiątych XIX w. Ankiewicz zaczął projektować wille i niewielkie kamienice o charakterze rezydencjonalnym, zlokalizowane w pobliżu Alej Ujazdowskich. W latach 1866-68 na sąsiadujących działkach przy ul. Instytutowej (Matejki) nr hip. 1726 K i L powstały dwa domy, zbudowane dla bankiera Stanisława Lessera⁶⁵. Lesser był właścicielem dużego terenu, położonego w tej okolicy. Kupił go w celach spekulacyjnych – rozparcelowane działki sprzedawał pod zabudowę⁶⁶. Wśród nabywców byli Julian Ankiewicz i Aleksander Kruze. Na obszarze, położonym pomiędzy ulicami Piękną, Wiejską i Instytutową architekt i bankier wznosili budynki przeznaczone na mieszkanie dla siebie, bądź z myślą o sprzedaży⁶⁷. W 1868 r. architekt ukończył budowę willi przy ul. Pięknej nr hip. 1726 H dla Aleksandra Kruze⁶⁸. Kruze był też właścicielem kamienic rezydencjonalnych położonych przy ul. Pięknej nr hip. 1726 N i Wiejskiej nr hip. 1726 O⁶⁹. Domy zawierały luksusowe apartamenty oraz mieszkania czynszowe o niższym standardzie.

W 1868 roku ukończono przebudowę biblioteki ordynacji Zamoyskich przy pałacu Błękitnym, usytuowanej w przedłużeniu korpusu pałacowego. Julian Ankiewicz był projektantem nowej szaty zewnętrznej gmachu (il. 5) i wystroju sali bibliotecznej⁷⁰. Zleceniodawcą był hr. Tomasz Zamoyski.

⁵⁶ „Kurjer Warszawski”, R. 1867, nr 225, s. 1429; „Tygodnik Ilustrowany”, R. 1880, nr 243, s. 122; „Kłoso”, R. 1880, nr 792, s. 155.

⁵⁷ AGAD, KRSW, sygn. 7145.

⁵⁸ AGAD, KRSW, sygn. 7145.

⁵⁹ „Kurjer Warszawski”, R. 1865, nr 180, s. 942.

⁶⁰ AGAD, KRSW, sygn. 5723, 5724, 5725.

⁶¹ AGAD, KRSW, sygn. 5724.

⁶² „Kurjer Warszawski”, R. 1865, nr 124, s. 582.

⁶³ T.S. Jaroszewski, *Kamienica przy ul. Krakowskie Przedmieście 50 nr hip. 386*, „Rocznik Warszawski”, T.III, R. 1962, s. 50-52.

⁶⁴ „Kurjer Warszawski”, R. 1868, nr 15, s. 101-102 oraz 88, s. 2.

⁶⁵ J. Zieliński, *Atlas architektury ulic i placów Warszawy*, T. 10, Warszawa 2004, s. 257.

⁶⁶ J. Roguska, *Architektura i budownictwo mieszkaniowe w Warszawie w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku. Architektura willowa*, Warszawa 1986, s. 30.

⁶⁷ tejże, *Pałac Rembelskiego przy zbiegu Al. Ujazdowskich i Pięknej*, „Kronika Warszawy”, R. 1984, nr 3/59, s. 132-133.

⁶⁸ „Kurjer Warszawski”, R. 1865, nr 137, s. 651.

⁶⁹ Archiwum Sądu Rejonowego, Hipoteka warszawska, sygn. 2649; APW, Hipoteka warszawska, sygn. 2907.

⁷⁰ „Kurjer Warszawski”, R. 1868, nr 18, s. 125, A. Rottermund, *Pałac Błękitny*, Warszawa 1970, s. 60.

5. Biblioteka Ordynacji Zamojskich przy pałacu Błękitnym w Warszawie, stan sprzed 1939 r. Źródło: APW, Zbiór Korotyńskich, sygn. Kor. IV 36, s.7

5. Zamojski Family Library by the Blue Palace in Warsaw, state as of before 1939. Source: APW, Korotyński collection, file no. Kor. IV 36, p.7

W roku 1868 r. dyrekcja Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych zleciła Julianowi Ankiewiczowi przebudowę kolumnady przy kościele Bernardynów, którą uzyskało w piętnastoletnią dzierżawę⁷¹. Zadaniem architekta było przystosowanie dawnego odwachu dla potrzeb ekspozycji dzieł sztuki (il. 6).

W pierwszej połowie lat siedemdziesiątych Julian Ankiewicz pracował także dla Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. W 1872 roku położono kamień węgielny pod gmach Towarzystwa w Siedlcach (il. 7)⁷². W 1874 rozpoczęły się prace przy budowie siedziby tej instytucji w Lublinie⁷³.

Architekt był także autorem projektu budynku szpitala dziecięcego (il. 8). Korzystając ze swych

6. Wnętrze sali wystawowej Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Odwachu Bernardyńskim przy kościele św. Anny w Warszawie, „Tygodnik Ilustrowany”, 1870, nr 147, s. 200

6. Interior of the exhibition hall of Society for Encouragement of the Fine Arts in Bernardyński Guard house by the St. Anna church in Warsaw, „Tygodnik Ilustrowany”, 1870, no. 147, p. 200

zagranicznych doświadczeń stworzył bardzo nowoczesny gmach, spełniający wszelkie ówczesne wymagania higieny. Budowę prowadził Franciszek Tournelle, który wprowadził nieznaczne zmiany pierwotnego założenia⁷⁴.

W roku 1875 Julian Ankiewicz wznosił pałac w Ciechanowcu dla rodziny Starzeńskich⁷⁵. Jest to, jak dotąd jedyny znany projekt siedziby ziemiańskiej jego autorstwa.

W tym samym okresie Julian Ankiewicz rozpoczął współpracę z dyrekcją Towarzystwa Kredytowego Miasta Warszawy, która zaowocowała budową siedziby Towarzystwa na ul. Włodzimierskiej (dziś Czackiego) nr 408 N, ukończoną w 1880 roku (il. 9)⁷⁶.

⁷¹ „Kłosy”, R. 1870, nr 278, s. 262; „Tygodnik Ilustrowany”, R.1870, nr 146, s. 184.

⁷² A. Winter, *Dzieje Siedlec (1448-1918)*, Warszawa 1969, s. 180.

⁷³ H. Gawarecki, C. Gawdzik, op. cit.

⁷⁴ „Tygodnik Ilustrowany”, R. 1875, nr 372, s. 103 oraz R. 1894, nr 247, s. 182.

⁷⁵ M. Kałamajska-Saedd, *Katalog zabytków sztuki w Polsce, woj. łomżyńskie*, Warszawa 1986, T. IX, z.2, s. 24.

⁷⁶ „Inżynieria i Budownictwo”, R. 1897, nr 9, s. 71; I. Szustakiewicz, *Budynek Towarzystwa Kredytowego miasta Warszawy*, „Rocznik Warszawski”, T. XXIX, R. 2000, s. 135-144.

7. Budynek Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Siedlcach, 2007, fot. Autorka
7. Building of the Land Credit Society in Siedlce, 2007, photo Author

8. Szpital dziecięcy przy ul. Aleksandria (obecnie Kopernika) w Warszawie, „Tygodnik Ilustrowany”,
1875, nr 327, s.104
8. Children Hospital at Aleksandria Street (currently Kopernika) in Warsaw, „Tygodnik Ilustrowany”,
1875, no. 327, p.104

9. Siedziba Towarzystwa Kredytowego Miejskiego przy ul. Włodzimierskiej (obecnie Czackiego) w Warszawie, „Kłosy”, 1881, nr 1, s. 4

9. Head office of the Urban Cooperative Credit Society at Włodzimierska Street (currently Czackiego) in Warsaw, „Kłosy”, 1881, no. 1, p. 4

W 1882 roku architekt złożył na ręce prezydenta Warszawy podanie z prośbą o zwolnienie go z obowiązków budowniczego miasta, motywując rezygnację podeszłym wiekiem i złym stanem zdrowia. Dymisja została przyjęta⁷⁷.

Po opuszczeniu Warszawy i osiedleniu się w wsi Julian Ankiewicz niemal zupełnie porzucił zawód architekta. Służył jedynie pomocą kapłanom w związku z remontami i przystrajaniem okolicznych świątyń⁷⁸.

Własna działalność inwestycyjna

Julian Ankiewicz rozpoczął działalność inwestycyjną w 1863 r. Kupił wówczas od budowniczego Piotra Frydrycha plac na ul. Jasnej nr 1364 A. Działka kosztowała 8.590 rs⁷⁹. Dom został ukończony w 1865 r. Ankiewicz mieszkał w nim krótko, do ok. 1868 roku⁸⁰, ale sprzedał swą nieruchomość z bardzo dużym zyskiem dopiero w 1873 r.⁸¹ Nabywca, Marcin Krzymuski, zapłacił 52 000 rs.

Kolejnego zakupu architekt dokonał w 1866 r. Za niemal 14 tysięcy rubli nabył od Stanisława Lessera plac przy ulicy Instytutowej 1726 J, z zamiarem wzniesienia tu willi dla swej rodziny (il. 10). Pałacyk powstał w ciągu kolejnych dwóch lat. Prócz apartamentu właściciela mieściły się w nim lokale do wynajęcia. Wartość nieruchomości w 1873 r. wyniosła 95 306 rs. Julian Ankiewicz mieszkał na Instytutowej do 1879 r. Dom kupiła hr. Maria Potocka za 130 000 rubli⁸².

W 1874 r. Stanisław Lesser sprzedał Julianowi Ankiewiczowi kolejną działkę. Parcela znajdowała się na ul. Wiejskiej 1726 M, jej wartość wynosiła 17 300 rubli. Architekt zbudował tu niewielką kamienicę rezydencjonalną z apartamentami do wynajęcia. W domu były też mieszkania o niższym standardzie. Po ukończeniu nieruchomość była warta niemal dziesięciokrotnie więcej. Architekt sprzedał ją dopiero w 1898 r. Kolejną właścicielką była księżna Elżbieta Lubomirska, która zapłaciła Ankiewiczowi 114 200 rubli⁸³.

W sierpniu 1879 r. Julian Ankiewicz dokonał ostatniej inwestycji. Przedmiotem zainteresowania architekta stał się położony w powiecie błońskim majątek Grzegorzewice, liczący ponad pięćset mórg, z siedzibą w niewielkim pałacu otoczonym parkiem⁸⁴. Była to inwestycja o charakterze raczej prestiżowym, niż dochodowym, bowiem dotyczyła zakupu majątku ziemskiego. Powrót na wieś po dłuższym okresie pracy w mieście był zjawiskiem częstym wśród przedstawicieli drobnej szlachty, których życiową ambicję stanowiło wejście do sfery ziemiańskiej⁸⁵. Po wielu latach wyętej pracy Julian Ankiewicz ambicję tę zrealizował, osiągając upragniony awans społeczny.

⁷⁷ „Kurjer Warszawski”, R. 1882, nr 27, s. 4.

⁷⁸ „Kronika Rodzinna”, R. 1903, op.cit.

⁷⁹ APW, Hipoteka Warszawska, sygn. 2039, s. 5.

⁸⁰ tamże, s. 25.

⁸¹ tamże, s. 5.

⁸² APW, Hipoteka warszawska, sygn. 2645.

⁸³ APW, Hipoteka warszawska, sygn. 2906.

⁸⁴ APW, Oddział w Grodzisku Maz., Hipoteka Żyrardów-Mszczonów, sygn. 146.

⁸⁵ H. Chamerska, *Drobna Szlachta w Królestwie Polskim*, Warszawa 1974, s. 91.

10. Dom Juliana Ankiewicza przy ul. Instytutowej (obecnie Matejki) w Warszawie, stan sprzed 1939 r., dziś nie istnieje. Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. I-U-6759
 10. House of Julian Ankiewicz at Instytutowa Street (currently Matejki) in Warsaw, state as of before 1939, currently does not exist. Source: National Digital Archive, file number I-U-6759

Przedstawiona w artykule biografia Juliana Ankiewicza i dokumentacja przebiegu jego pracy zawodowej powstała na podstawie rozproszonych w archiwach nielicznych dokumentów oraz skromnych wzmianek w publikacjach. Z całą pewnością nie jest to obraz pełny, ale uzupełnienie go nie wydaje się możliwe. Do czasów obecnych nie przetrwali potomkowie, wśród których zachowałyby się pamięć o architekcie, ani jakiegokolwiek dokumenty rodzinne. Zniszczenia wojenne, które dotknęły warszawskie

archiwa, objęły dokumentację budowlaną, a także dane osobowe. Destrukcji uległy akta pracowników wielu urzędów – w tym pracowników Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i warszawskiego Magistratu, w których Ankiewicz był zatrudniony. Liczne problemy w ustalaniu, podstawowych niekiedy, faktów z życiorysu Juliana Ankiewicza, skutecznie zniechęcały badaczy do zajęcia się monografią architekta, na którą, ze względu na swą twórczość, niewątpliwie zasługuje.

*Iwona Szustakiewicz, mgr, asystent
 Zakład Historii Architektury Powszechnej
 Wydział Architektury Politechniki Warszawskiej*

ARCHITECT JULIAN ANKIEWICZ (1820-1903) – NEW FACTS FROM HIS BIOGRAPHY AND GENERAL ASSESSMENT OF WORK SUMMARY

The architect Julian Ankiewicz was professionally active in the second half of the 19th century. He worked primarily in Warsaw. He designed many tenement houses, villas and public utility buildings. He was highly valued during his life, however later he became almost completely forgotten. The majority of his work was destroyed during the Second World War, and the only information, very short and rare biographical entries, was reduced to his life-span dates, and the place of birth and death. Only in-depth archival research enabled to depict his profile and explain the reasons for laconic biographical entries. Register

books, preserved outside of Warsaw, include entries demonstrating the relatively lowly origins of the architect. The achievement of a significant professional position did not constitute a sufficient compensation in 19th century society; therefore Julian Ankiewicz did not provide any relevant data to the public. The goal of the article is to present the results of the research regarding the architect's biography, and to specify the most complete picture possible of his family relations, the course of his professional activities as a freelancing architect and employee of construction offices, and also conducted investments activity.

Translation by Akson.pl